

І. А. Гасюк,
доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, завідувач кафедри фізичної культури та валеології, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

"ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ОСВІТНІЙ СФЕРІ": ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто шляхи нормативно-правового врегулювання основних аспектів діяльності та розвитку підсистеми галузі фізичної культури і спорту "Фізична культура в освітній сфері". Визначено та обгрунтовано зміст змін до правових норм діючої редакції та проекту Закону України "Про фізичну культуру і спорт" та інших пов'язаних нормативно-правових актів.

In article ways of standard and legal settlement of the basic aspects of activity and development of a subsystem of branch of physical training and sports "Physical training in educational sphere" are considered. The maintenance of changes and additions to rules of law of operating edition and a bill of Ukraine "About physical training and sports" and other interconnected regulatory legal acts is defined and proved.

*Ключові слова: фізична культура, спорт, освіта, право, державне регулювання.
Key words: physical training, sports, formation, the right, state regulation.*

ВСТУП

Не викликає заперечень думка багатьох науковців, що найпріоритетнішою з точки зору державного регулювання та стимулювання є підсистема галузі "Фізична культура в освітній сфері", адже основна робота з підростаючим поколінням проводиться саме в межах наступності тріади: дошкільні установи — загальноосвітні навчальні заклади — вищі навчальні заклади 1—4 рівнів акредитації. Загострення кризових явищ в освітній сфері фізичної культури і спорту вимагає вжиття невідкладних заходів, які в перспективі могли б забезпечити подальший поступальний її розвиток. Системність цих заходів має ґрунтуватись, в першу чергу, на механізмах правового врегулювання питань пов'язаних з підвищенням ефективності повсякденного функціонування фізичної культури і спорту в освітній сфері, вони мають бути спрямовані на підвищення якості кадрового, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення її діяльності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити перспективні шляхи державного стимулювання розвитку фізичної культури та спорту в освітній сфері;

— обґрунтувати зміст змін до правових норм діючої редакції та проекту Закону України "Про фізичну культуру і спорт" та інших пов'язаних нормативно-правових актів спрямованих на підвищення ефективності функціонування даної підсистеми галузі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Забезпечення якісного процесу фізичного виховання передусім залежить від професійної компетентності кадрового викладацького корпусу підсистеми галузі. Як свідчить проведений аналіз, освітньо-професійний рівень викладацьких кадрів, які проходять підготовку в відповідних навчальних закладах бажає бути кращим, і відповідати світовим стандартам, що в теперішніх умовах неможливо реалізувати, адже освітня політика держави

щодо підготовки фахівців для цієї підсистеми галузі зводилась до екстенсивного шляху, а саме: необґрунтоване збільшення кількості навчальних закладів, які здійснюють підготовку спеціалістів фізкультурного профілю, розширення переліку та напрямів підготовки спеціалістів з додатковою спеціальністю "Фізична культура". Також негативним фактором впливу на цей процес є відсутність у більшості навчальних закладів належного кадрового, матеріально-технічного забезпечення для підготовки фахівців фізкультурного профілю, а спрямованість на комерціалізацію освітнього процесу призвів до зміщення акцентів з якості підготовки майбутнього спеціаліста на отримання навчальним закладом коштів за навчання та видачі диплому незважаючи на результати навчання. Така політика призвела до значного зниження загальної якості підготовки фахівців, перенасиченням ринку праці і, як наслідок неможливості працевлаштування випускників за спеціальністю, а низький рівень підготовки не залишає шансів на успішну підприємницьку або будь-яку іншу господарську діяльність. Зміна такого стану речей, на нашу думку, можлива за реалізації наступних заходів: по-перше, підвищення якості надання освітніх послуг з підготовки спеціалістів фізкультурного профілю шляхом підвищення рівня конкуренції серед вищих навчальних закладів, зменшення їх кількості, що передбачає видачу ліцензій та проходження відповідної державної акредитації спеціальностей лише в разі їх повної відповідності державним стандартам та вимогам визначеним у нормативних документах [1, 2]; по-друге, на законодавчому рівні заборонити підготовку фахівців інших педагогічних напрямів підготовки з додатковою спеціалізацією в галузі фізичної культури і спорту [5]; по-третє, формувати державне замовлення на підготовку спеціалістів в галузі фізичної культури та спорту для навчальних закладів згідно даних моніторингу ринку праці відповідного виконавчого органу державної влади щодо потреби в фахівцях даного профілю з подальшим перспективним їх працевлаштуванням, в разі відсутності потреби, проводити скорочення загального ліцензійного обсягу підготовки спеціалістів, підготовка яких здійснюється за державний рахунок; по-четверте, для збільшення потенційних можливостей професійної реалізації в галузі фізичної культури та спорту в умовах ринкових відносин випускників ВНЗ необхідно переглянути державні стандарти підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів за напрямом, "Педагогіка та методика середньої освіти. Фізична культура" в частині збільшення кількості нормативних годин та дисциплін соціально-економічного та професійного циклу спрямованих на формування фахової управлінської, економічної, правової компетентності; по-п'яте, розробити та запровадити процедуру визначення рейтингу навчальних закладів України, які здійснюють підготовку фахівців у галузі фізичної культури та спорту для дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладів освіти.

На нашу думку ст. 12 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", ст. 31 проекту Закону України "Про фізичну культуру і спорт" необхідно доповнити нормою такого змісту: "Право вести педагогічну, учбово-тренувальну та оздоровчу роботу в дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладах мають громадяни виключно зі спеціальною профільною освітою отриманою у відповідності до державних стандартів підготовки спеціалістів в галузі фізичної культури та спорту, за наявності диплома виданого акредитованими навчальни-

ми закладами. Фахівці, які протягом трьох і більше років після закінчення відповідного вищого навчального закладу не здійснювали викладацьку або іншу педагогічну діяльність у сфері фізичної культури та спорту або припинили здійснювати таку діяльність та у визначений термін не поновили її, можуть бути допущені до викладацької або іншої педагогічної діяльності в сфері фізичної культури та спорту після проходження спеціальної підготовки в порядку встановленому державним центральним виконавчим органом фізичної культури і спорту".

Нагальними залишаються проблеми збереження та розвитку матеріально-технічної бази та достатнього фінансування фізичної культури та спорту в освітній сфері. Витрати на утримання та розвиток матеріально-технічної бази дошкільних та загальноосвітніх закладів здійснюються переважно з обласних та місцевих бюджетів, а вищих навчальних закладів освіти, окрім тих, які належать до сфери комунальної власності, з державного бюджету. Спільними проблемами є нестача грошових коштів, які могли бути спрямованими на розвиток спортивної бази, адже кошти, які виділяються з бюджетів відповідних рівнів, забезпечують лише мінімально необхідний рівень для її утримання. Для забезпечення умов щодо розширеного відтворення матеріально-технічної бази та покращення фінансування фізичної культури та спорту в навчальних закладах було затверджено перелік платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності [3]. На нашу думку, до змісту чинної постанови Кабінету Міністрів України з метою забезпечення цільового використання коштів, які надійшли внаслідок надання закладом комплексу послуг фізкультурно-оздоровчого та спортивного характеру необхідно внести положення про те, що отримані грошові кошти слід акумулювати в спеціально утвореному в кожному навчальному закладі бюджеті на окремих рахунках і використовувати лише в межах та на потреби розвитку та відновлення матеріально-технічної бази закладу та фінансування заходів спортивно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру. Також чинна нормативно-правова база суттєво обмежує можливості навчальних закладів використовувати наявні спортивні споруди, зали, відкриті майданчики з метою їх надання для проведення занять, спортивних змагань усім зацікавленим юридичним і фізичним особам. У даному контексті необхідно спростити процедуру надання матеріально-технічної бази в оренду шляхом розширення владних повноважень щодо вирішення цих питань на рівні дирекції навчального закладу. Іншим, важливим організаційно-правовим заходом у напрямі поліпшення стану матеріально-технічної бази фізичної культури та спорту в навчальних закладах, розпочинаючи від дошкільних та закінчуючи вищими навчальними закладами 1—4 рівнів акредитації незалежно від форми власності, має стати застосування програмно-цільового підходу щодо розвитку наявної спортивної бази, з подальшим визначенням рейтингів найкращих навчальних закладів щодо реалізації запланованих програмних заходів із розвитку наявної спортивної бази.

У статутах спортивних клубів вищих навчальних закладів 1—4 рівнів акредитації слід законодавчо передбачити (ст. 16 Проекту Закону України "Про фізичну культуру і спорт"), що в разі передачі на баланс або використання такими клубами спортивної бази навчального закладу, 50% отриманих клубом коштів у вигляді членсь-

ких внесків, пожертв, спонсорської допомоги, отриманих внаслідок надання відповідних послуг необхідно спрямовувати на розвиток спортивної бази з урахуванням побажань членів клубу, ресурсних тощо можливостей закладу, екологічних особливостей певного регіону за всебічної підтримки органів місцевого самоврядування, інших громадських органів управління фізичною культурою та спортом. Широко налагоджувати співпрацю по будівництву нових спортивних споруд шляхом отримання від місцевої влади земельних ділянок під будівництво з подальшою дольовою участю в проєкті з зацікавленими підприємствами та установами.

Важливим для зміцнення матеріально-технічної бази фізичної культури та спорту в освітній сфері є створення громадських клубів підтримки шкільного та студентського спорту основною метою діяльності яких має стати збір, акумулювання та розпорядження коштами для реалізації різноманітних регіональних та місцевих програм розвитку фізичної культури та спорту в освітній сфері. Збір коштів здійснюється не адміністрацією навчальних закладів, а відповідними повноважними особами клубів з наступним їх акумулюванням на рахунках з подальшим цільовим використанням та контролем. Така організаційно-правова форма підтримки дозволить зменшити вплив корупційних схем посадових осіб навчальних закладів щодо нецільового використання залучених коштів та значно посилить роль батьків та інших зацікавлених фізичних та юридичних осіб у розвитку спортивної інфраструктури навчальних закладів.

Особливо актуальною залишається проблема організації та науково-методичного забезпечення навчального, тренувального та виховного процесів у дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладах. Ситуація, яка склалась навколо організації та науково-методичного забезпечення процесу фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах України, вимагає негайного розв'язання та врегулювання на законодавчому рівні. На нашу думку, пропозиції Міністерства освіти і науки, молоді та спорту щодо відміни процедури оцінювання фізичної підготовленості, рівня засвоєння знань, рухових умінь та навичок, сприйняття предмету "Основи здоров'я та фізична культура" лише як засобу рекреації та відпочинку може призвести до катастрофічної ситуації в майбутньому, адже буде втрачено дієвий засіб формування фізичної культури особистості здатної до перманентного фізичного удосконалення протягом усього життя, формування культури здоров'я та основ ведення здорового способу життя тощо. Державний стандарт у галузі середньої освіти є основним державним документом, який на законодавчому рівні закріплює вимоги до випускників загальноосвітніх закладів у галузі фізичної культури і спорту, і на нашу думку, має залишатись провідним орієнтиром щодо реалізації державної освітньої політики в сфері фізичної культури та спорту. На даний час існує надзвичайно велика кількість наукових розробок, впровадження яких в практику фізичного виховання дозволить вирішити вище означене коло проблем, а саме:

— оцінювання фізичної підготовленості дітей, підлітків та молоді здійснювати не за еталонними нормативними показниками, а за принципом індивідуальних темпів приростів результатів у кожному окремому руховому тестовому завданні спрямованому на визначення рівня розвитку певної рухової здібності, що має бути відображено в ст. 12 Закону України "Про фізичну куль-

туру і спорт", ст. 31 проєкту Закону України "Про фізичну культуру і спорт";

— у навчальних програмах з предмету "Основи здоров'я та фізична культура" мають бути чітко виписаними положення про регламент, умови, терміни прийняття тестів фізичної підготовленості учнівської молоді і ґрунтуватись на вихідних принципах фізичного виховання та здійснення педагогічного контролю;

— основним в процесі оцінювання навчальної праці учнівської молоді має стати оцінювання власного ставлення учнів до свого здоров'я, сформованості рівня фізичної культури, яке має здійснюватись за показниками лонгітюдного моніторингу протягом всього терміну навчання загального рівня фізичного здоров'я та сформованості основних компонентів особистісної фізичної культури (ст. 12 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", ст. 31 проєкту Закону України "Про фізичну культуру і спорт");

— в шкільну практику фізичного виховання необхідно впроваджувати не стільки спортивно зорієнтовану систему навчання, а, в першу чергу, індивідуально зорієнтовані педагогічні технології, які повною мірою враховували б фізичні можливості, задатки, фізичний стан, здоров'я та розвиток кожного учня. Реалізація цього завдання передбачає комплексне переосмислення та внесення системних змін у нормативну, правову, організаційну, наукову, методичну складові процесу підготовки кадрового корпусу галузі;

— процес фізичного виховання у вищих навчальних закладах має здійснюватись щонайменше в межах чотирьох тижневих годин, і впровадження цієї норми повинне мати не рекомендаційний характер, а обов'язковий із зазначенням у державних стандартах підготовки спеціалістів та в ст. 12 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", ст. 31 Проєкту Закону України "Про фізичну культуру і спорт";

— умовними орієнтирами роботи з фізичного виховання мають стати законодавчо закріплені мінімальні державні стандарти фізичного стану учнівської та студентської молоді розроблені на базі мінімально необхідних гігієнічних норм рухової активності відповідних віково-гендерних груп (ст. 12 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", ст. 31 проєкту Закону України "Про фізичну культуру і спорт");

— у положеннях про організацію фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах, фінансових бюджетах відповідних територіально-адміністративних одиниць та в ст. 12 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", ст. 31 проєкту Закону України "Про фізичну культуру і спорт" необхідно закріпити норму і статтю видатків, яка має передбачати забезпечення обов'язкового фінансування з місцевих та обласних бюджетів оплати праці фахівців, які здійснюють спортивно-масову, фізкультурно-оздоровчу роботу з молоддю на протязі навчального року в обсязі не менше трьох тижневих годин.

Ефективність та безпечність процесу фізичного виховання в навчальних закладах великою мірою залежить від якості медичного забезпечення. До пункту 8 проєкту постанови Кабінету Міністрів України [4] на нашу думку, необхідно включити положення, які зобов'язували б спеціалістів з медичною освітою, які працюють у загальноосвітньому навчальному закладі, по-перше, здійснювати контроль за достовірністю походження довідок про стан здоров'я учнів, і на основі яких здійснюється допуск

до занять фізичною культурою у відповідній медичній групі; по-друге, на початку кожного навчального року здійснювати лікарський огляд учнів із представленням ними довідок про стан здоров'я, виданих лікарсько-профілактичними закладами за місцем проживання, на предмет їх відповідності фактичному стану здоров'я учнів з подальшим поданням директору навчального закладу списків щодо віднесення учнів до певних медичних груп для занять фізичною культурою; по-третє, регулярно здійснювати огляд місць занять фізичними вправами, спортивних і тренажерних залів, стадіонів, майданчиків на відповідність їх санітарно-гігієнічним вимогам; по-четверте, не рідше одного разу на тиждень відвідувати заняття із фізичної культури з метою контролю відповідності фізичних навантажень функціональному стану організму учнів та їх підготовленості; по-п'яте, за необхідності здійснювати лікарський огляд напередодні здачі учнями тестів і нормативів фізичної підготовленості; пошосте, проводити лікарський огляд учнів, які беруть участь у спортивних змаганнях, масових спортивних заходах навчального закладу напередодні їх проведення, та здійснювати медичне їх забезпечення під час проведення. Також, діючу редакцію ст. 39 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", ст. 53 проекту Закону України "Про фізичну культуру і спорт" доповнити нормою такого змісту: "Лікарі, які проводять медичний огляд учнів, за результатами якого надають дозвіл щодо відвідувань занять із фізичної культури з віднесенням до певної медичної групи, несуть персональну відповідальність за достовірність даних відображених у медичних висновках, довідках, їх повноту, глибину та об'єктивність. Медичний працівник навчального закладу зобов'язаний разом із відповідальним працівником фізичної культури і спорту вести моніторинг стану здоров'я, фізичного розвитку, фізичної підготовленості дітей, учнівської та студентської молоді відповідного навчального закладу освіти із внесенням отриманих даних до відповідної інформаційної бази, і на основі якої складаються щорічні звіти".

Провідною залишається соціально-педагогічна роль фізичної культури та спорту в профілактиці наркоманії і шкідливих звичок, девіантної поведінки серед підлітків та учнівської молоді. Одним із критеріїв ефективності діяльності органів державної виконавчої влади в галузі фізичної культури і спорту мають стати результати здійснення виховної роботи серед учнівської молоді. На даний час практично відсутні науково-методичні напрацювання з проблеми використання засобів, методів і форм фізичної культури і спорту у профілактиці наркоманії та девіантної поведінки молоді, яка в першу чергу, має здійснюватись в межах триади: дошкільні — середні загальноосвітні — вищі навчальні заклади. З метою надання системності та комплексності даному напрямку роботи необхідно на державному, регіональному, місцевому, суб'єктному (навчальний заклад) рівнях із тісною співпрацею з правоохоронними, військовими, медичними, громадськими інституціями запровадити розробку та реалізацію відповідних цільових програм соціально-педагогічної профілактики розповсюдження наркоманії та девіантної поведінки молоді. Для цього необхідно ст. 12 діючого Закону України "Про фізичну культуру і спорт", ст. 31 проекту Закону України "Про фізичну культуру і спорт" доповнити нормою такого змісту: "В освітніх навчальних закладах є обов'язковими фізкультурно-оздоровча, спортивно-масова, виховна робота згідно затверджених цільових державних, регіональних, місцевих про-

грам профілактики розповсюдження наркоманії та девіантної поведінки учнівської молоді. Фінансування програм здійснюється за рахунок бюджетів відповідних рівнів до яких належать навчальні заклади, що реалізують програмні заходи. Щорічно, після завершення реалізації програми або її частини, підводяться підсумки та визначається рейтинг навчальних установ та органів державної виконавчої влади в галузі фізичної культури та спорту, що досягли найвагоміших успіхів за встановленими показниками ефективності реалізації програм".

ВИСНОВКИ

Визначені нами перспективні шляхи державного регулювання фізичної культури та спорту в освітній сфері дозволять забезпечити якісно новий рівень її функціонування. Запропоновані зміни до правових норм діючої редакції та проекту Закону України "Про фізичну культуру і спорт" та інших пов'язаних нормативно-правових актів створюють правове підґрунтя для поступального розвитку підсистеми галузі, дозволять нівелювати негативний вплив кризових явищ, створюють необхідні передумови для подальшого її зростання.

Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на дослідження механізмів державного стимулювання розвитку інших підсистем галузі "Фізична культура і спорт".

Література:

1. Форум: Законодавство України — 2011. — Документ 1019-2007-п, редакція від 08.08.2007, чинний. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1019-2007-%EF> — Постанова Кабінету Міністрів України "Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг".
 2. Форум: Законодавство України — 2011. — Документ 978-2001-п, редакція від 09.08.2001. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=978-2001-%EF> — Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах".
 3. Форум: Законодавство України — 2011. — Документ 796-2010-п, редакція від 19.10.2010 на підставі 939-2010-п, чинний. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=796-2010-%EF> — Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності".
 4. Форум: Міністерство охорони здоров'я України — 2009. — Проекти нормативних документів вищих органів влади. — Режим доступу: <http://www.moz.gov.ua/ua/main/?docID=13160> — Проект постанови КМУ "Про затвердження Порядку медичного обслуговування учнів у загальноосвітніх навчальних закладах".
 5. Форум: НАУ — 2009. — № 1/9-736, 06.12.2007, Лист, Перелік, Міністерство освіти і науки України — Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=254665 — Міністерство освіти і науки України. Лист "Про перелік напрямів (спеціальностей) та їх поєднання з додатковими спеціальностями і спеціалізаціями для підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста, магістра".
- Стаття надійшла до редакції 05.06.2011 р.*